

Верховний
Суд

ДОКАЗУВАННЯ У ЦИВІЛЬНОМУ СУДОЧИНСТВІ – СТАНДАРТ, ТЯГАР, ПРЕЗУМПЦІЇ. ПРАКТИКА ВЕРХОВНОГО СУДУ.

Владислав ШИПОВИЧ

суддя

Стандарти доказування (Standard of proof)

поза розумним сумнівом
(beyond reasonable doubt)

USA/ясні і переконливі
докази
(clear and convincing
evidence)

UA/більшої
переконливості*
UK/баланс ймовірностей
(balance of probabilities)
USA/превалювання
(перевага) доказів
(preponderance of
evidence)

Стаття 80 ЦПК України. Достатність доказів

1. Достатніми є докази, які у своїй сукупності дають змогу дійти висновку про наявність або відсутність обставин справи, які входять до предмета доказування.
2. Питання про достатність доказів для встановлення обставин, що мають значення для справи, суд вирішує відповідно до свого внутрішнього переконання.

Загальні підходи до розуміння стандарту доказування «баланс ймовірностей»

Рішення Палати лордів Великої Британії від 11 червня 2008 року у справі *In re B (Children) (FC)* [2008] UKHL 35

Стандарти доказування не звільняють сторону від тягара доказування, а лише дозволяють встановити після того, як всі докази подано, чи виконано стороною свій обов'язок щодо доказування, чи достатньо доказів для встановлення певного факту та винесення рішення.

Стандарт доказування «баланс ймовірностей» не є просто припущенням, заснованим на здогадках чи на підозрах: таке припущення обов'язково має ґрунтуватися на певних доказах.

Постанова ВП ВС від 18 березня 2020 року у справі №129/1033/13

Принцип змагальності забезпечує повноту дослідження обставин справи та покладає тягар доказування на сторони. Водночас цей принцип не створює для суду обов'язок вважати доведеною та встановленою обставину, про яку стверджує сторона. Таку обставину треба доказувати таким чином, аби реалізувати стандарт більшої переконливості, за яким висновок про існування стверджуваної обставини з урахуванням поданих доказів видається вірогіднішим, ніж протилежний.

Постанова ВС від 28 травня 2025 року у справі № 523/22514/23

Стандарт доказування є важливим елементом змагального процесу.

ЄСПЛ і стандарт доказування

Постанови ВС від 21 січня 2026 року у справі № 755/9838/23, від 25 березня 2026 року у справі № 157/230/25

ЄСПЛ визнає допустимість у цивільних справах стандарту доказування «баланс ймовірностей» (balance of probabilities) та вказує на відмінність стандартів доказування у цивільних і кримінальних справах

Рішення ЄСПЛ від 15 листопада 2007 року у справі «Бендерський проти України», заява № 22750/02

«...стосовно введення серветки в міхур експертний висновок встановив баланс ймовірностей, що свідчить на користь тверджень заявника. Зокрема, згідно з висновком, більш ймовірним є те, що серветку було введено під час операції; цю ймовірність можна виключати, лише якщо операція проводиться без застосування серветок...»

Рішення ЄСПЛ від 23 серпня 2016 року у справі «J.K. and others v. Sweden», заява № 59166/12

«...термін «стандарт доказування» означає поріг, якого має досягти заявник, щоб переконати суддю в істинності своїх фактичних тверджень»

Рішення ЄСПЛ від 15 листопада 2007 року у справі «Khamidov v. russia», заява №72118/01

«...суди фактично встановили для заявника крайній та недосяжний стандарт доказування, так що його позов у жодному разі не міг мати навіть найменшого шансу на успіх»

Тягар доказування

Onus probandi incumbit ei qui dicit, non ei qui negat (тягар доказування лежить на тому, хто стверджує, а не на тому, хто заперечує)

Кожна сторона повинна довести ті обставини, на які вона посилається як на підставу своїх вимог або заперечень, крім випадків, встановлених цим Кодексом (частина перша статті 81 ЦПК України)

Суд не може збирати докази, що стосуються предмета спору, з власної ініціативи, крім витребування доказів судом у випадку, коли він має сумніви у добросовісному здійсненні учасниками справи їхніх процесуальних прав або виконанні обов'язків щодо доказів, а також інших випадків, передбачених цим Кодексом (ч. 7 ст. 81 ЦПК).

Певна обставина не може вважатися доведеною допоки інша сторона її не спростує (концепція негативного доказу), оскільки за такого підходу принцип змагальності втрачає сенс (п.81 постанови ВП ВС від 18.03.2020 у справі № 129/1033/13).

Трудові спори

Постанови ВС від 13 листопада 2019 року у справі № 207/1385/16-ц, від 28 січня 2026 року у справі № 761/6973/23

За загальним правилом, у трудових спорах саме відповідач (роботодавець) має доводити законність звільнення працівника.

Постанова ВС від 15 жовтня 2025 року у справі № 757/26553/21

Статтею 4 Конвенції Міжнародної організації праці про припинення трудових відносин з ініціативи роботодавця передбачено, що трудові відносини з працівниками не припиняються, якщо тільки немає законних підстав для такого припинення, пов'язаного із здібностями чи поведінкою працівника або викликаного виробничою потребою підприємства, установи чи служби. Тягар доведення наявності законної підстави для звільнення лежить на роботодавці.

Постанови ВС від 07 липня 2021 року у справі № 500/9201/18, від 13 травня 2020 року у справі № 752/16121/17

Згідно зі статтею 138 КЗпП України для покладення на працівника матеріальної відповідальності за шкоду власник або уповноважений ним орган повинен довести наявність умов, передбачених статтею 130 цього Кодексу.

Ненадання доказів, що саме внаслідок невиконання своїх трудових обов'язків винними діями працівника підприємству завдано матеріальну шкоду, виключає відповідальність працівника, передбачену статтею 130 КЗпП України, а отже, і покладення на нього відповідальності, передбаченої статтями 132, 136 КЗпП України.

Дискримінація. Викривачі

Постанова ВС від 05 червня 2024 року у справі № 202/5012/21

У справах про дискримінацію позивач зобов'язаний навести фактичні дані, які підтверджують, що дискримінація мала місце. У разі наведення таких даних **доказування їх відсутності покладається на відповідача** (частина друга статті 81 ЦПК України).

З метою з'ясування обставин існування дискримінації у конкретній ситуації застосовується триступеневий тест: *по-перше*, виявлення двох категорій осіб, які є порівнюваними та відмінними; *по-друге*, встановлення, чи дійсно члени цих двох груп оцінюються по-різному; і, *по-третє*, якщо так, то чи для цього є об'єктивні, обґрунтовані підстави.

Постанова ВС від 03 травня 2023 року у справі № 201/6805/21

У справах щодо застосування керівником або роботодавцем чи створення ним загрози застосування негативних заходів впливу до позивача (звільнення, примушування до звільнення, притягнення до дисциплінарної відповідальності, переведення, атестація, зміна умов праці, відмова в призначенні на вищу посаду, зменшення розміру заробітної плати тощо) у зв'язку з повідомленням ним або його близькими особами про можливі факти корупційних або пов'язаних з корупцією правопорушень, інших порушень Закону України "Про запобігання корупції" іншою особою **обов'язок доказування**, що прийняті рішення, вчинені дії є правомірними і не були мотивовані діями позивача чи його близьких осіб щодо здійснення цього повідомлення, **покладається на відповідача** (частина третя статті 81 ЦПК України). *НАЗК у відповідному листі зазначило, що позивач набув статус викривача з 08.02.2021 року. 15.02.2021 року роботодавець вирішив звільнити позивача скоротивши його посаду. Доводи касаційної скарги про те, що позивач не довів причинно-наслідкового зв'язку та обумовленості його звільнення попереднім фактом звернення із заявою щодо неправомірних дій ректора академії є необґрунтованими, оскільки за змістом частини третьої статті 81 ЦПК України обов'язок доказування цих обставин покладається не на позивача, а на відповідача.*

Сімейні спори

[Постанови ВС від 30 вересня 2025 року у справі № 594/837/24, від 14 січня 2026 року у справі № 759/16885/22](#)

У справах про позбавлення батьківських прав, яке є крайнім заходом, з урахуванням підходів Верховного Суду закріплений стандарт «достатніх та переконливих доказів», який означає, що докази, надані стороною, повинні бути достатніми для переконання суду у наявності підстав для позбавлення батьківських прав.

[Постанова ВС від 23 листопада 2022 року у справі № 149/2510/21 \(позбавлення батьківських прав після попередження суду\)](#)

Коли наявне рішення суду, яке набрало законної сили, про відмову у позбавленні батьківських прав з тих міркувань, що це є крайнім заходом впливу на відповідача, тоді в разі повторного звернення з таким позовом під час його розгляду інакшим є розподіл тягара доведення між сторонами. Саме другий з батьків дитини (відповідач), під час розгляду повторно поданого до нього позову про позбавлення батьківських прав, має доводити зміну свого ставлення до участі у вихованні дитини, заперечити і спростувати відповідними доказами факт нехтування ним своїми батьківськими обов'язками.

[Постанова ОП КЦС від 14 грудня 2020 року у справі № 661/905/19 \(стягнення пені за несплату аліментів\)](#)

Стягнення пені, передбаченої абзацом 1 частини першої статті 196 СК України, можливе лише у разі виникнення заборгованості з вини особи, зобов'язаної сплачувати аліменти. У СК України не передбачено випадки, коли вина платника аліментів виключається. У такому разі підлягають застосуванню норми цивільного законодавства. Якщо платник аліментів доведе, що вжив всіх залежних від нього заходів щодо належного виконання зобов'язання, то платник аліментів є невинуватим у виникненні заборгованості і підстави стягувати неустойку (пеню) відсутні. Саме на платника аліментів покладено обов'язок доводити відсутність своєї вини в несплаті аліментів.

Спори щодо надання медичних послуг

Постанови ВС від 04 лютого 2026 року у справі № 760/19703/23, від 30 листопада 2022 року у справі № 344/3764/21

Верховний Суд звернув увагу на специфіку тягара доказування у справах щодо надання медичних послуг:

«...мають пред`являтися пропорційні вимоги до ступеня деталізації обставин справи, які надаються пацієнтами. Від пацієнтів не можна очікувати та вимагати точного володіння медичними знаннями. Вони не мають точного розуміння процесів лікування та необхідної кваліфікації для аналізу та надання обставин справи, що становлять предмет спору. З метою належної участі в цивільному процесі сторона не повинна мати професійні медичні знання.

У зв`язку з цим сторона процесу, яка є пацієнтом, має право обмежитися доповіддю, що дасть змогу припустити про порушення зі сторони медичного персоналу в силу наслідків, що настали для пацієнта. Тому, з урахуванням принципу розумності, пацієнту, який звернувся до суду за захистом порушених прав, що полягають у завданні шкоди здоров`ю, слід тільки вказати на порушення, а далі тягар доказування покладається на медичну установу чи на лікаря. При цьому вказане не призводить до порушення принципу диспозитивності судового процесу, а навпаки слугує для забезпечення процесуальної рівності сторін».

Спори щодо відшкодування шкоди

Майнова шкода, завдана неправомірними рішеннями, діями чи бездіяльністю особистим немайновим правам фізичної або юридичної особи, а також шкода, завдана майну фізичної або юридичної особи, відшкодовується в повному обсязі особою, яка її завдала. **Особа, яка завдала шкоди, звільняється від її відшкодування, якщо вона доведе, що шкоди завдано не з її вини (частини перша-друга статті 1166 ЦК України).**

Моральна шкода, завдана фізичній або юридичній особі неправомірними рішеннями, діями чи бездіяльністю, відшкодовується особою, яка її завдала, **за наявності її вини**, крім випадків, встановлених частиною другою цієї статті (частина перша статті 1167 ЦК України).

Постанова ОП КЦС ВС від 05 грудня 2022 року у справі № 214/7462/20

У разі встановлення конкретної особи, яка завдала моральної шкоди, відбувається розподіл тягара доказування:

(а) позивач повинен довести наявність моральної шкоди та причинний зв'язок;

(б) відповідач доводить відсутність протиправності та вини.

Спадкові спори

Постанови ВС від 18.09.2019 у справі № 640/6274/16-ц, від 29.01.2020 у справі № 496/4363/15-ц, від 06.03.2024 у справі №317/4108/18

Спадкоємці зобов'язані задовольнити вимоги кредитора повністю, але в межах вартості майна, одержаного у спадщину. Кожен із спадкоємців зобов'язаний задовольнити вимоги кредитора особисто, у розмірі, який відповідає його частці у спадщині (частина перша статті 1282 ЦК України). Доводити вартість спадкового майна повинен спадкоємець, який заперечує проти вимог кредитора спадкодавця.

Постанова ВС від 20 травня 2021 року у справі № 390/380/17

Позивач (спадкоємець) зобов'язаний довести, що заповідач склав заповіт під впливом обману щодо обставин істотного значення. За відсутності доказів обману визнання заповіту недійсним з цих підстав є неможливим. Позивач не довів, що оспорюваний заповіт вчинений під впливом обману, а тому суди зробили правильний висновок про відсутність підстав для задоволення позову з цих підстав.

Постанова ВС від 16 лютого 2026 року у справі № 359/6292/22

Підставою для визнання правочину недійсним згідно з частиною першою статті 225 ЦК України може бути лише абсолютна неспроможність особи в момент вчинення правочину розуміти значення своїх дій та керувати ними.

Враховуючи, що проведеною у справі експертизою зроблено висновок про абсолютну неспроможність особи в момент укладення спадкового договору усвідомлювати значення своїх дій та керувати ними, суд дійшов правильного висновку про те, що відповідно до частини першої статті 225 ЦК України цей договір є недійсним (див. також постанову ОП КЦС від 11 листопада 2019 року у справі № 496/4851/14-ц).

Спори щодо порушення зобов'язань

Особа, яка порушила зобов'язання, несе відповідальність за наявності її вини (умислу або необережності), якщо інше не встановлено договором або законом. Особа є невинуватою, якщо вона доведе, що вжила всіх залежних від неї заходів щодо належного виконання зобов'язання. **Відсутність своєї вини доводить особа, яка порушила зобов'язання** (частини перша-друга статті 614 ЦК України).

Постанова ВС від 10 травня 2023 року у справі № 465/6663/17

Встановивши, що **відповідач тривалий час не виконував своїх зобов'язань за спадковим договором та не надав належних доказів щодо неможливості вчинення таких дій**, суд першої інстанції зробив обґрунтований висновок про задоволення позову та розірвання спадкового договору.

Спори про визнання недійсними правочинів

Постанова ВС від 14 вересня 2022 року у справі № 465/3517/19

Суд, в порушення вимог процесуального закону, застосував щодо позивача недосяжний стандарт доказування - обов'язок доказування вчинення ним дій, які він не вчиняв (надання доказів існування довіреностей, які він не підписував) та надання доказів на спростування припущень відповідача (щодо ймовірного продовження строку дії паспорта).

Постанова ВС від 21 січня 2026 року у справі № 755/9838/23

Висновки суду щодо недоведеності «вірогідності у 100%» факту відсутності позивача в Україні на час укладення оспорюваного договору, не узгоджуються зі стандартом доказування у цивільних справах.

З огляду на принцип змагальності сторін та розподіл тягаря доказування, після того, як позивач надав суду докази компетентного державного органу (ДПСУ) щодо виїзду з України та відсутності інформації про в'їзд в Україну на день укладення оспорюваного правочину, а також подання нотаріусу паспорта громадянина України, який не відповідає паспорту наявному у позивача, саме відповідачка, у разі заперечення проти позову мала б надати докази на підтвердження своїх заперечень проти позову, у тому числі й ініціювати проведення почеркознавчої експертизи.

Забезпечення позову і стандарт доказування

Постанова ВС від 03 березня 2023 року справа № 905/448/22

У випадку подання позову про стягнення грошових коштів можливість відповідача в будь-який момент як розпорядитися коштами, що знаходяться на його рахунках, так і відчужити майно, яке знаходиться у його власності, є беззаперечною.

За таких умов вимога надання доказів щодо очевидних речей (доведення нічим не обмеженого права відповідача в будь-який момент розпорядитися своїм майном) свідчить про *застосування судом завищеного або навіть заздалегідь недосяжного стандарту доказування*, що порушує баланс інтересів сторін.

Доказування у справах окремого провадження

Постанови ВС від 25 жовтня 2023 року у справі № 607/1612/23, від 11 вересня 2024 року у справі 183/3496/24

У справах про встановлення факту, що має юридичне значення, суд може за власною ініціативою збирати докази. Зазначене право суду передбачено частиною другою статті 294 ЦПК України.

Постанова ВС від 27 листопада 2024 року у справі № 759/4623/24

У разі, якщо суди мали сумнів у достовірності наданих заявницею доказів, вони не були позбавлені можливості перевірити їх, наприклад, шляхом допиту в якості свідків осіб, яким відомі обставини, що мають значення для вирішення справи; чи шляхом звернення із відповідними запитами до органів Пенсійного фонду України, Державної податкової служби України, Державної прикордонної служби України, Національної поліції України тощо.

Постанова від 30 листопада 2023 року у справі № 569/4466/23

З урахуванням того, що законодавець у справах окремого провадження наділив суд можливістю за власною ініціативою витребувати необхідні докази, а у частині третій статті 297 ЦПК не міститься вимоги разом із заявою подати докази, частина друга статті 83 ЦПК України не має застосовуватися до випадків подання заяви про визнання фізичної особи недієздатною.

ПРЕЮДИЦІЯ

Постанова ВС від 17 грудня 2025 року у справі № 352/1358/14

Відповідно до частини п'ятої статті 82 ЦПК України обставини, встановлені стосовно певної особи рішенням суду у господарській, цивільній або адміністративній справі, що набрало законної сили, не доказуються при розгляді іншої справи, проте можуть бути у загальному порядку спростовані особою, яка не брала участі у справі, в якій такі обставини були встановлені.

Як вбачається з матеріалів справи, ОСОБА_1 не був учасником адміністративної справи № 809/1051/14, у межах якої ухвалено рішення окружного адміністративного суду від 02 грудня 2016 року, а отже, встановлені цим рішенням обставини не мають для нього преюдиційного значення. Такий правовий підхід узгоджується з висновками ВП ВС, викладеними у постанові від 12 травня 2020 року у справі № 921/730/13-г/3 (провадження № 12-бгс20), відповідно до яких **особа, яка не брала участі у справі, в якій ухвалено судове рішення, не позбавлена права спростувати встановлені в ньому обставини, а таке рішення не має для неї преюдиційного значення.**

Постанова ОП КЦС ВС від 05 вересня 2019 року у справі № 234/16272/15-ц

Преюдиційні факти - це факти, встановлені судовими рішеннями, що набрали законної сили і не підлягають доведенню в іншій справі.

При розгляді цивільної справи, суд вдався до встановлення вини відповідача у скоєнні ДТП, незважаючи на наявність преюдиційного судового рішення, яке набрало законної сили, та встановлює відсутність в його діях складу адміністративного правопорушення. Суд не врахував, що **при розгляді справи про цивільно-правові наслідки дій особи, стосовно якої ухвалено постанову суду у справі про адміністративне правопорушення, ця постанова обов'язкова для суду з питань, чи мали місце ці дії та чи вчинені вони цією особою.** Тому, розглядаючи цей позов, суд не вправі обговорювати вину такої особи, а може вирішувати питання лише про розмір відшкодування. У такому разі і призначення відповідної експертизи не вимагається.

ПРЕЗУМПЦІЇ

Постанова ВП ВС від 11 жовтня 2023 року у справі № 756/8056/19, постанова ВС від 11 лютого 2026 року у справі № 756/9482/20

Законом встановлено презумпцію спільності права власності подружжя на майно, яке набуто ними в період шлюбу. Ця презумпція може бути спростована, й один із подружжя може оспорювати поширення правового режиму спільного сумісного майна на певний об'єкт, у тому числі в судовому порядку. Тягар доказування обставин, необхідних для спростування презумпції, покладається на того з подружжя, який її спростовує.

Постанова ВС від 28 січня 2026 року у справі № 200/995/17

Статтею 204 ЦК України встановлена презумпція правомірності правочину. Саме на позивача покладений тягар доказування у справах про визнання правочину недійсним.

Рішення ЄСПЛ (справи «Burdov v. russia» (№2) заява 33509/04, «Юрій Миколайович Іванов проти України» заява 40450/04)

Існує стійка, але спростовна презумпція, що надмірно довгі процедури спричиняють моральну шкоду. ЄСПЛ вважає цю презумпцію надзвичайно стійкою у випадку надмірної затримки у примусовому виконанні державою рішення суду проти неї, беручи до уваги неминуче страждання, спричинене недотриманням державою свого обов'язку виконати борг, та тим фактом, що заявник вже пройшов судовий розгляд і його вимоги були задоволені.

Верховний
Суд

Дякую за увагу!